

MÉSZÁROS MÁRTON

ELMARADT
ARANYKOS
- RECENZÍÓ

Ata Kandó: Árnyjáték a francia tengerparton, 1956 © Nederlands Fotomuseum, Rotterdam engedélyével

Ata Kandó akár már hat évtizeddel napjaink előtt is Magyarország exportcikke lehetett volna, szakmai és állami kitüntetések, ilyen-olyan örökös tagságokat kaphatott volna, kiállításokkal lehetett volna a munkássága előtt tisztelni, azokkal lehetett volna hazacsalogatni. Ezeknek az elmulasztott alkalmaknak a hiányában neve még a magyarországi fotós köztudatban sem megkerülhetetlen, felvételeinek jelentős részét nem magyar (köz)intézmény, hanem a rotterdami Holland Fotómúzeum őrzi. Meglehet, hogy önálló tárlata soha nem is volt Magyarországon. Generációnyi időn belül csak két számottevő bemutatkozási lehetősége akadt – egyik a távollétében, az utolsó magyarországi hazatérése évében, az utolsó szabadságharc félszázadik évfordulóján, amikor Violette Cornelius holland fotóművész azonos témájú munkáival együtt kiállították az 1956 novemberében magyarországi menekültekről készített felvételeit a Mai Manó Házban, illetve halála után, 2017 végén, amikor férjének, Kandó Gyula absztrakt festőművésznek az alkotásaival együtt a Szentendrei Képtár fogadta be életművének néhány szeletét.

Tényleges fel nem fedezettsége jogán Bodnár János könyvszerkesztő, fotográfiai szakíró második fotóművészetről szóló, *Ata Kandó* című kötete hiányt pótló szándékkal született. Gerincén apró betűkkel az áll: *A fotográfia híres mesterei*. Noha a két évvel ezelőtt lezárt gépiratot az Art & Globe Kft. jelentette meg idén januárban, a szerző korábbi munkája, a fülnek ugyancsak nem ismerősen csengő Magyar Kultúra Fejlesztési Központnál kiadott André Kertész-kötet¹ a Kandó-életrajzzal együtt valamiféle láthatatlan hidat lefektetve sorozatot alkot. Evidencia, hogy mind Kertész, mind Kandó magasan művelte a fotográfia számtalan műfaját, bár, ha létezne bármiféle, elismert teljesítményalapú verseny ebben a szakmában, akkor a francia és amerikai vidékekre elszármazott kanonizált alkotó kerülne ki győztesként. Ata Kandóról viszont elmondható: noha az életműve cseppet sem a legkimagaslóbb a században, de kipróbált számtalan műfajt, a divat- és portréfotózást éppúgy, mint a dokumentarista jellegű szociográfiai irányt. Ettől függetlenül, az 1913-as esztendő monarchiabeli Budapestjén, Görög Etelka néven, értelmiségi családba született fotóművésznő életét is legalább annyira érdemes elmesélni, mint bármelyik kortárs művésztét.

Bodnár, aki, mielőtt beleszeretett volna Ata Kandó személyiségébe, mintegy három évtizedet töltött el André Kertész bűvöletében, éppen ezt teszi. Ez pedig már csak azért is üdvözlésre méltó, mert meglehetősen keveset tudunk Ata Kandó életéről, bár az igazság az, hogy a fotográfia művelői között, tisztelet a kivételnek, alig akadnak olyanok, akiknek akár legalább félig nyitott könyv lenne az élete. Mindenesetre ez a megzenésített élettörténet klasszikus életrajzi kötetként indul: ajánlást és mottót tartalmaz, már csak az invokáció szab gátat a teljességérzet elérésének. De akadnak itt még modern eposzi kellékek, mindenek előtt van rendkívüli hősünk és témánk.

Z O R Ú

Bodnár János: Ata Kandó
Art & Globe Kft, Budapest, 2018.

Ata Kandó: *Lima utcáján*, 1963 © Nederlands Fotomuseum, Rotterdam engedélyével

Ata Kandó: *Yecuana indián zsákmányával*,
Santa Maria de Erevato, 1962 © Nederlands
Fotomuseum, Rotterdam engedélyével

Haar Ferenc: Sörreklám, 1939. /Ata Kandó, mint modell/ © Tom Haar

Viszont talán az a legsikerültebb megoldás, ha a *deus ex machina* elemének kitapintását a befogadó vallásos érzületének hőfokára bízjuk. Az viszont tény, hogy Ata élete maga a hőskötemények mintadarabja: Ferenc József uralkodása alatt köszöntött rá a rózsadombi napvilág, anyai nagyapja, Beke Manó akadémiai és egyetemi tevékenységet folytató matematikus, szülei pedig G. Beke Margit műfordító és Görög Imre műfordító, irodalomtörténész volt. (Görög, mint ahogy Bodnár is elmeséli, az első világháborús fogságban tanult meg oroszul, hazatérve feleségét is megtanította a szláv világnyelvre, a *Bűn és bűnhődés* az elmúlt száz esztendőben mintegy húsz különböző évben jelent meg kettejük magyarításában. Bodnár élvezetesen tárja elénk, hogy Görög főhadnagyként szolgált, viszont nem lehetett jellegzetes hadfi, mert a lövészárkokban csak a roham megkezdése előtti percekben tette le azt a könyvet, amelyet éppen olvasott.) A könyv sorra veszi Ata életének kronologikus rendjét: megtudjuk, hogy Bortyik

Sándor festőművész irányadó iskolájában alkalmazott művészetet tanul, festőnek készül. Tizenkilenc évesen feleségül megy Kandó Gyula képzőművészhez, Kandó Kálmán villamosmérnök, feltaláló figyelemzavaros, csábmester unokaöccséhez, három gyermeke későbbi édesapjához, akivel a vészkorszak átvészelését követően, 1948-ban végleg Párizsba költözik. Kandó, aki nem találja meg számításait, 1950-ben hazatér Franciaországból, többé nem látják egymást. Ata egyedül marad az idegeneket befogadni nem akaró nyugati környezetben, ahol sok nehézséggel kell megbirkóznia. Többek között a vele azonos évben született, szintén magyar fotóművész, Robert Capa indítja el az akkor nagy ívűnek ígérkező pályán. Az Atához hasonlóan ugyancsak a Magnum laboratóriumának számító Pictorial Service munkatársaként tevékenykedő Ed van der Elsen holland fotóssal köti össze az életét, a javára szóló tizenkét év korkülönbség és a gyerekek megléte nem gátló tényező a kapcsolatban. A hollandiai költözés okaként

szolgáló nélkülözés, majd van der Elsen üstökösszerű szakmai feljutása viszont annál inkább. Mindenesetre Ata harmincöt éven keresztül Amszterdamban él, ilyen hosszú ideig egyetlen másik városban sem tartózkodott. Élete második felében – húsz év erejéig – az USA nyugati partját teszi meg székhelyének, közvetlenül a száznegyedik születésnapja előtt bekövetkezett halála viszont már ugyancsak Hollandiában, egy bergeni idősök otthonában éri. Jelen sorok szerzője Skype-interjút a százkettedik születésnapot követően készíthetett vele,² fél évvel később személyesen is megismerkedtek a riportalany holland fővárostól félórányi autóútra lévő otthonában. Aznap születésnapját ünneplő édesanyámmal kiegészülve valamivel több, mint másfél órát töltöttem a magyar fotográfia nagyasszonyánál, aki a tágas, sok fényt beengedő ablaknál elhelyezett székekben ülve, mindenes segítője, Marja Klap van Kasteel társaságában várt minket és korát sokszorosan meghazudtoló aktivitásával, remek egészségével, humorával és kiváló memóriájával kápráztatott el minket. Elméje túl a százon is roskadozott a tervektől, *A Hold véréből*³ című, 1970-ben húszezer példányban kiadott kötetét szerette volna – talán kicsit megkésve – angolra fordíttatni. Angolról magyarra és magyarról angolra fordító munkát évtizedek óta ellátó hírügynökségi szerkesztő „társammal” a magyar fejezetcímek angolra fordításánál segédkeztünk. Ata derült égből villámcsapás módjára jött elő az ötlettel, elvégre hónapokon keresztül nem hallott magyar szavakat. Eleget tettünk a kérésének, és nem bántunk meg, mert közben elidőzött egy-egy életeseményénél, hol német, hol angol, hol holland, de leginkább mégiscsak akcentus nélkül előcsalt magyar szavakkal írva le nekünk az anekdotákat.

Mindezt csak azért mondom el, mert tudom jól, hogy Ata Kandónak a legutolsó pillanatig rendkívül megnyerő személyiség, kifogyhatatlan kalandokban bővelkedő élet jutott. Az őt bemutató könyv tisztességgel állít emléket ennek a különleges életútnak, viszont Bodnár hiába mond el az olvasó szerencséjére jóval többet annál, mint amennyit egy idegen tudhatna, számtalan lényegi információt kihagyott a munkájából. Például, már az elején, az *Előszó helyett* című részben – mindenféle tényleges magyarázat hiányában – élénk tesz egy levélváltást, de azt nem árulja el, mikor és miért figyelt fel Ata Kandóra. Ugyancsak nem tudunk meg sokat arról, milyen hitben nevelkedtek a Görög-lányok (Ata testvére, Ica második világháborús aknára lépve halt meg), milyen irodalmi munkásságot hagyott az utókorra a Görög-házaspár. (Viszont az édesanya Singer és Wolfner kiadónál, 1915-ben kiadott kis regénye, az *Ata könyve*

roppant izgalmasan szerepel Bodnár munkájában, mellel a száz éve írt beszédfejlődési részt Varró Dániel költő gyermekeiről írt játékos szövegei is megirigyelhetnék. Sőt, azt, hogy Atát szexre kényszeríti egy szovjet katona, olyan természetesen fedi fel, mint amilyen természetes a levegővétel. És ami még zavaróbb: Bodnár beszélteti könyvének alanyát, annak egyetlen fiát Tomot, a szociológia kaliforniai professzorát, és ikerlányai egyikét, Madeleine-t, de a legtöbb esetben nem hivatkozik az idézett szöveghelyekre, az olvasónak kell kiderítenie azt is, hogy Madeleine visszaemlékezése szóban, a szerzőnek címezve hangzott-e el, esetleg a naplójából vagy a memoárjából (már ha léteznek ilyenek) származnak-e. A könyvet lezáró jegyzeteket, életrajzi adalékokat összegyűjtő rész pedig hemzseg a félregépelésektől, vesszőhiányoktól, amely nem csak a szakmaiságot, hanem néha az értelmezhetőséget is megnehezíti. Drámaíróból dámaíróvá (sic!) lett hivatás, Irwin Shaw-ból egy betű következetes felcserélésével Irwin Show-vá (sic!)_változtatott személynév és még számos hasonló figyelmetlenség mellett legalább ennyire zavarunk a kötet nyelvhelyességi hibái, indokolt vesszők elhagyásáról, felkiáltójelek pamfletbe illően sokszori használatáról nem is szólva (a rossz minőségért a szöveget gondozó Horváth Ágnes is felelős). A kifogásokat pedig nem a szigorú kritikus, hanem a magát igényesnek tartó olvasó és szerkesztő sorakoztatja fel. Ami az illusztrációt illeti, a könyv busásan tudósít Ata Kandó életéről és életművéről. Az alkotói pálya legizgalmasabb szakaszai meghatározó adalékai a történetnek: ilyen az *Édes hazám, Isten veled!* című, 1956-os menekültekről készített sorozat, valamint az *Álom az erdőben* és a *Kalüpszó és Nauszikaa* című, saját gyerekeinek hathatós közreműködésével készített fotóalbumok, illetve a venezuelai mindennapokat, valamint dél-amerikai indiánokat bemutató hatvanas évekbeli nagy munka. (Azt nem is részletezzük, hogy sok esetben milyen nevetséges képaláírásokat kaptak a felvételek, elég egyetlen példát említeni: *Hegedülő Einstein*.) Szüksége is van az elbeszélésnek az ilyen erős támasztékokra, mert az izgalomfaktor bizonyos idő után természetes erőzíóval elkezd lefoszlani az oldalakról. Mindent egybevetve mégis azt állítom: a magyar fotókultúra csak gazdagodik azzal a kötetrel, amely egy sokadik elveszett nemzedék alkotójának világát idézi. Szenvedéllyel, amely képes a legtöbb bosszúság feledtetésére.

¹ BODNÁR János: *André Kertész*, Debrecen, Magyar Kultúra és Fejlesztési Központ, 2011.

² MÉSZÁROS Márton: *Az elmém tele van fényképekkel*, Népszava, 2015. október 26.

³ ATA KANDÓ: *A Hold véréből*, Budapest, Gondolat Kiadó, 1970.